

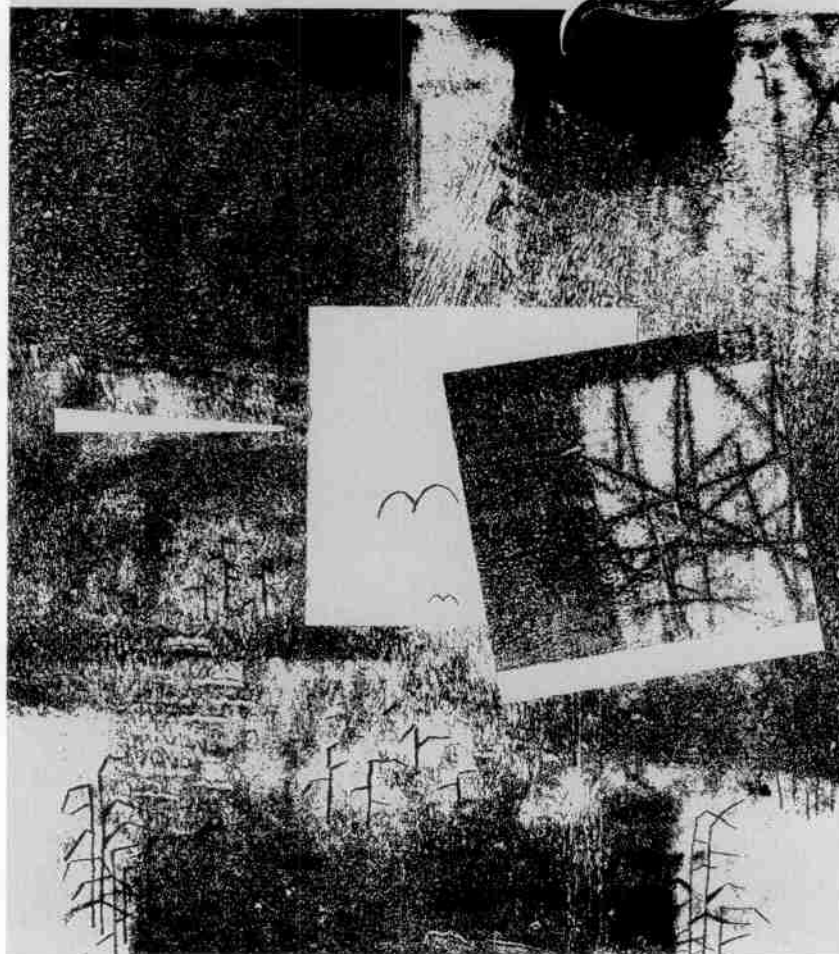
Nr 14 Detsember 2003

Kassarimaa

VOLDEMAR PANSO

NALJAKAS INIMENE

Sel aastal ilmus Kassari Haridusseltsi ettevõtmisel Voldemar Panso raamat "Naljakas inimene"

Aasta 2003

- 14-15. jaan Arengukava koostajate õppepäevad Saaremaal. Osavõtja Merike Niimann
- 11-12. veebr Arengukava koostajate õppepäevad Saaremaal. Osavõtja Merike Niimann
12. märts Kohaliku Omaalgatuse Programmi infopäev Rahvusraamatukogus Tallinnas. Kohal käis Merike Niimann.
- 14-15. märts Arengukava koostajate õppepäevad Hiiumaal. Osavõtja Merike Niimann.
15. märts Näitemäng "Madise ja Priidu laulupidu ehk kuidas Kassari mehed Eurovisjonil käisid" Põhja-Hiiumaa elanikele
15. märts Noorte Meeste Koor võitis esikoha B kategoorias 6 koori seast. Juhendaja Kristiina Harjak. Kassarist käivad laulmas Janek, Indrek ja Marek Elmi ning Mati Nurk.
21. märts Saarte Programmi infopäev Tuurus. Kohal käis Merike Niimann.
24. märts 2002. aasta tegijate tunnustamine: parim vabatahtlik Kaspar Leivat Esikülalt ja suurim toetaja perekond Koplid Kassarist.
29. märts Marie Underi 120. sünniaastapäeva tähistamine.
- 21-22. aprill Koostatud arengukavade kaitsmine Läänemaal Roostal.
6. mai Hiiumaa mahetootjate õppepäev.
9. mai Koostatud arengukavade näitus ja esitus Põllumajandusministeeriumis.
10. mai Ilmub "Kassarimaa" nr. 13.
- 10-11. mai "Euroopa Liidu struktuurifondidest mittetulundusühendustele" Haapsalus. Kuulamas käisid Merike Niimann ja Liina Orle.
11. mai Pühapäevakooli laste Emadepäeva kontsert.
6. juuni Kontsert kabelis "Kolm risti Kassari kohal".
18. juuni President Arnold Rüütel võtab Kadriorus vastu parimaid kutsekoolide lõpetajaid. Suuremõisa tehnikumist oli kutsutud Elli Nurk.
- 27-28. juuni Saarte Kogu Üldkogu Mäeotsa talus. Esindatud olid: Saaremaa, Hiiumaa, Vormsi, Muhu, Kassari, Suur- ja Väike-Pakri, Kihnu, Ruhnu, Piirissaar, Abruka, Manija, Vilsandi, Vahase ja uue liikmena Osmussaar.
4. juuli Kontsert kabelis "Kolm risti Kassari kohal".
8. juuli Mahetootjate õppepäev Kogermanni'i talus ja mahetootjate põldudel.
- 23.07-07.08 Rahvusvaheline Noorsoolaager Norras Askvolles ja Solundi saarel. Osavõtjad: Rinne Janar, Reemet Erasmus, Kogermann Lauri, Tarning Maris, Holtsmann Jaanika, Tara Karin, Lindre Mihkel, Rebane Mariliis. Liidrid: Ahti Põlder ja Heli Tuisk.
- 02-03. aug Kohtumine Läänemaal Kiideva külaseltsiga. Kohal käis Merike Niimann.
- 04-05. aug "Töötamine ehituslubja ja lubjavärvidega" õppepäevadest Suuremõisa lossi õuel võttis osa Tõnis Niimann.
- 04-10. aug Pühapäevakooli lastelaager Soomes, millest võtsid osa Kristiine Kääramees, Kadi Nurs, Mariliis Tammeleht, Jarno Pink, Rauno Üksik, Madis Tammeleht. Saatjaks Marju Hadje.
8. aug Kontsert kabelis "Kolm risti Kassari kohal".
10. aug Virtuaalne loeng "Tagaõue tähed", mille viis läbi Aare Baumer.
- 15-16. aug Hiiumaa rahvaraamatukogude kokkutulek.
17. aug Kohtumine Põlva naisteklubiga "Kolmapäev" ja Harjumaa Lehetu küla Maanaiste Seltsiga.
- 21-23. aug Eestimaa Külade Maapäev Lääne-Virumaal. Osa võtsid Evi Sadul ja Merike Niimann. Kokku oli Hiiumaalt 20 osavõtjat. Evi võttis osa teemarühma

- “Keskkond” ja Merike teemarühma “Kogukond” tööst.. Virumaal olid tõelised paduvihmad.
28. aug Tikol’i ettevõtte laiendamise plaani tutvustamine.
31. aug Raamatute kinkimine põhikooli lõpetajatele:
Kaili Uusoja
Liis Uusoja
Mikk Vikerpuur
... ja koolitee alustajatele:
Elis Uusoja
Kaisa Kääramees
Magnus Tamm
Margus Pirk
Meelis Mikk
Ott Koor
Marten Tammeleht.
17. sept Kohtumine käsitöö-ettevõtjatega Karjalast. Selleks päevaks oli saalis korraldatud näitus.
21. sept Raamatu “Naljakas inimene” esitus. Täname neid, kes aitasid raamatut välja anda ja need on:
Presidendi Kultuurirahastu, Eesti Kultuurikapital, Eesti Kultuurkapitali Hiiumaa Ekspertgrupp, Ettevõtluse arendamise Sihtasutuse Kohaliku Omaalgatuse Programm, Eesti Rahvuskultuuri Fond, Kassari Haridusselts, Käina Vallavalitsus, OÜ Vetsi Tall, OÜ M ja P Nurst, Mäeotsa talu, Mari-Liis Küla, Ruuben Post, Ants ja Ene Karpa, Olle Niimann, Hannele Tukk, Salme Sidron, Albert Mäns, Ksenja Altmäe, Tiit ja Margit Sock, Madis-Ilmar ja Virve Salum, Tiiu Kopli, Tarmo Mänd, Eve Viidalepp, Harri Rinne ja Marja-Anneli Tuorila-Rinne, Robert ja Margit Närska, Ain ja Varje Kullo, Urmas Lauri, Aarne Maripuu, Heino Kerde, Rasmus Schneider, Ervin Norgan, Üllar ja Õrne Pöial, Andres Adamson, Jaak ja Anu Siinmaa, Kaja Olaussen, Jüri ja Tiiu Valdma.
Raamatu trükkis: AS Printon Trükikoda
illustreeris: Eve Viidalepp
toimetas: Linda Targo
kujundas: Tiina Sildre
Vaatame tükkati Kassarimaa elu 40 a. tagasi, mida aitab lavale tuua näitetrupp, koosseisus: Evi Sadul, Linda ja Priidu Tikk, Ülle Lorits, Ester Tammiss, Toivo Platov, Kalev Vaim ja Tõnis Niimann.
Peolauda aitasid katta: Hiivi-Liivi Mugamäe, Maarika Elmi, Leonora Kääramees ja salapärase kringliküpsetaja. Tuhat tänu kõigile!
27. sept Raamatu “Naljakas inimene” esitus Tallinnas, Viru väljak 1.
10. okt Täiskasvanud Õppija Nädala lõpetamine Pikas Majas. Parimaks õppijaks kuulutati Linda Tikk Kassarist.
20. okt “Ühistegevuse võimalikusest“. Lektor Valdek Kraus. Korraldaja Saaremaa Eurohouse.
25. okt Oskar Kallase 135 sünniaastapäeva tähistamine. Näitus “A ja o Kallase kaunid suved Kassaris”. Kõneles Anu Hülge.
Vaatasime filmi “Põletav armastus”
Üritust toetasid. Eesti Televisioon, kes kinkis videofilmi
Eesti Kirjandusmuuseum, kes kinkis raamatu O Kallasest “OK”
Eesti Kultuurikapital, mille eraldatud rahadest saime näituse stendidele klaasid.

- 29. okt Hobuse tervise ja hooldamise õppepäev. Korraldaja: Eesti Hobuste Kaitse Ühing.
- 15. nov Rahvakoosolek, kus kinnitati Kassari saare arengukava ja arutati avalike teede määratlemist.
- 18. nov Euroopa Liidu struktuurfonde tutvustav infopäev Kärddlas Tuuru majas. Kuulamas käisid Merike Niimann ja Koit Tikk.
- 22. nov Viltimise õppepäev Kärddlas Tuuru majas.
korraldaja Hiiumaa Käsitöö Ühendus. Viltimas käis Merike Niimann.
- 28-29. nov Pühapäevakoolide laululaager Palade koolis.
- 4. dets Õppepäev põllumajandustootjatele "1000 eurot traditsioonilise põllumajanduse jätkamiseks". osavõtjaid 19.
- 6. dets Jõuluvanade konverents Pärnus. Kohal käis ka Kassari jõuluvana.
- 12-13. dets Käsitöö ja omatoodangu laat Kärddla Kultuurikeskuses.
- 15. dets Kassari arengukava heakskiit Käina Vallavalitsuses.
- 22. dets Kassari arengukava heakskiit Käina Vallavolikogus.
- 24. dets Pühapäevakooli laste jõulukontsert.

POOL MUNA KÄES

Nii saab öelda küll, sest Lepa Anna Sukasääres on 54 198 krooni, ikkagi üle poole nõutud sajast tuhandest, et saaks stipendiume maksma hakata.

Lepa Anna Sukasääre Fond on asutatud 1999. aastal Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondina. Nelja aasta jooksul on 47 inimest leidnud võimaluse selle täitmiseks.

Kassari Haridusseltsi eestvõttel sai teoks V. Panso raamatu "Naljakas inimene" kordustrükk 4000 eksemplari, mida plaanime müüa kümme aastat, et järjepanu sukasäärt täita.

Täname teid: Agu Rohtla, Ülo Kaevats, Tiit Kopli, Helle-Mall Risti, AS Ithal-Kraanad, Aare Baumer.

KASSARIMAA VANIM ELANIK

Käina vallavalitsuse asjaajaja ja elanikeregistri pidaja Anne Sarapuu hääles oli tunda pisut uhkusenoote, kui ta rääkis oma valla eakatest inimestest: "Valla kõige vanem elanik on mees, August Pahk, kes saab nüüd 98-aastaseks. Kassari elanike nimekirja vaadates tuleb jällegi tõdeda: vanim on meesterahvas! See on hästi tuntud inimene Orjaku külast Albert Mäns, kellel just juubel tulemas."

Kui Albert Mänsi juurde Orjakusse jõudsin, lausus Albert juttu alustades talle omase huumorimeelega: "Näh, ma'p saa ära minna, sest Orjaku küla jääb meestest järjest vaesemaks. Üsna mitu tublit meest, nagu Tüll Väino, Liig Elmar, Kääramees Arvo ja Kääramees Uno tulid peale mind siia ilma ja on nüüd järjest igavikku läinud."

"Elu on mind küll ka lõngutanud, aga pole siia maani jagu saanud," on Albert enesega ra-

hul.

Sündinud utu käkina

Eks me kõik siin saarel tea hiidlaste seltse, mille poolest hiiu rahvas eestlaste hulgas üle ilma tuntuks saanud. On aga ka taolisi seltse, mida teatakse ainult oma kodukandis, teadjateks vaid vanemad inimesed. Mõned saare ajaloo uurijad, nagu Hugo Puss, Volli Mäeumbaed, Ludvig Vahtras ja teisedki, on kirja pannud andmeid hiidlaste seltside kohta. Albert Mänsi teeneks tuleb lugeda kahe Kassari seltsi — torgamid ja orjaku käkid — jõudmist trükikirja tema jutustamise põhjal.

Omavalitsuse ajal öeldud Kassaris rahulolematutele inimestele, kes torisesid kellegi või millegi üle: "Mis sa torgad?" Sealt tulidki torgamid. Orjaku olnud aga üks kehv maanurk, kus vaestes peredes ei jätkunud piisavalt leiba, et seda iga päev süüa ja töömehele kaasa panna. Siis kee-

detud odrajahust kärke ja neid pandud ka mehele leivakotti, kui see talvel metsaveole läks. Mees andnud metsa sõites oma mustale märale piitsaga mops! ja ise pistnud käki suhu amps!

Nagu Albert teab, tulnudki sellest Kassari meeste panduna riimi orjaku kähkid. Siinkohal korra pilk ajalukku. 1818. aastal sai Orjaku mõisa omanikuks polkovnik krahv Stenbock, kes ajas 1834. aastal talupidajad mõisamaadelt välja ja paigutas nad ümber Utu küla liivastele karjamaadele. Orjaku kähkide nimi läks rahva- ga kaasa ja neid hakatud hüüdma utu kähki- deks.

Albert sündis uue kalendri järgi 7. oktoobril 1913. Kui ta läks 1922. aastal Jausa kooli I klassi, hüütud teda nagu teisigi Utu küla lapsi utu kähkideks. Samal aastal said seoses mõisa- te likvideerimisega Orjaku talupidajad õigus- järglastena oma maad tagasi ja paljud kolisid siis Utust oma vanemate põlismaadele. Sama moodi talitas ka Mänside pere. Pereisa oli me- remees ja saanud iseõppimise teel laevamehaa- nikuks. Nagu Albert teab, töötanud ta isa ühel suuremal uurimislaeval ja käinud läinud sajan- di kahekümnendail aastail Sannikovi maa uuri- misretkel, mille tulemusena tõestati, et sellist maad ei ole tegelikkuses olemas.

1923. aasta sügiseks olid Mänside pere liik- med täieõiguslikud Orjaku küla elanikud ja Al- bert läks Kassari kooli II klassi. Koolis hüütud kõiki Orjakust tulnud lapsi orjaku kähkideks.

Haridusseltsi järjepidevuse kandja

Kassari rahvas on ikka oma erksa vaimuga välja paistnud. Kahekümnendate aastate algul kui mõisad kadusid, loodi seal esimeste hulgas Hiiumaal aastal 1922. haridusselts.

Albert ütleb, et temal eluaeg suu rääkimise koha peal lahti läinud ja niimoodi oma mõtte välja öelnud. Juba Kassaris koolis käies osales ta õppimise kõrval näitemängudes, millega tul- di ka rahva ette püüne peale. Kui Albertil kool läbi sai, tunti haridusseltsis huvi hakkajate poiste vastu, kes tantsuringis kaasa tegema hakkaks. Nõnda sai Albertist mõne aja pärast, 1930. aastal haridusseltsi liige. Kui palju ta just tantsumees oli, seda Albert ei mäletagi enam. Kuid tal oli ikka see va rääkimise "viga" juures — nii tegi ta usinasti kaasa haridusseltsi näiteringis. Samuti osales ta haridusseltsi kars- kusingis, sest juba noorest east alates oskas

Albert hakkama saada nii, et pole viinapitsiga kunagi tülili läinud. Peale näitemängu ja kars- kusliikumise tegeldi haridusseltsis päris usi- nasti spordiga — selleski vallas oli Albert kaa- salööjate seas. Haridusseltsil oli ka oma laulu- koor. Nii tegeldi kodukandi kultuurielu eden- damisega kuni 1940. aasta suveni, mil uus riigikord selle tegevuse lõpetas.

Haridusseltsi eestvedajaks oli pärast selle loomist kohalik külamees Friedrich Välja, kes tundis hästi kirjatähte ja ajas paberiasju, talle oli toeks ka teine mees. Välja initsiatiivil loodi haridusseltsi raamatukogu, selle tarvis koguti rahva käest vabatahtliku annetuse alusel raa- matuid. Friedrich oli rahva hulgas väga lugu- peetud inimene. Ent ta oli haige, põdedes tu- berkuloosi. Kui see ta hauda viis, kanti lugupi- damisest selle mehe vastu tema kirst kätel Tagukülalt kalmuaeda. Kassani Haridusseltsi tegevus taastati 55 aastat hiljem, aastal 1995. Üks kolmest ennesõjaaegse haridusseltsi liik- mest, kes järjepidevuse edasi andsid, oligi Al- bert Mäns. Jälle asutati raamatukogu rahva an- netuste abil.

Milline töömees Albert oli? Sellele küsimu- sele vastas asjaosaline, et kui ta Kassari kooli lõpetas, soovitanud ema talle kangesti mingit ametit õppida. Poja küsimusele mida? soovita- nud ema kingsepaks õppida. Albert vastanud, et ta teeb juba praegu saapapaari valmis ja seal pole midagi õppida.

Albertile meeldinud puutöö. Orjakus käis sel ajal laevaehtus. Ühel päeval kutsuti ta sa- damasse laeva ehitusele. Samaaegselt tuli aga kodus põllutööd teha. Albert jälgis naabrimehi, kuidas need oma töid tegid ja toimis samamoo- di. Kui isa meresõidust puhkust sai, ehitasid nad kahekesi Liivamäe õue kivikeldri, mis seal tänaseni alles.

Albertil oli külas veel üks amet — igal sügi- sel taludes vili masindada. Rehepeks oli sü- gisene suurem töö taludes, mida tehti n-õ küla- korda perest peresse. Käina masinatarvitajate ühisusel oli Orjaku küla jaoks üks rehepek- sumasin, millega Albert töötas. Nii Orjaku lae- vaehitamisel kui ka hiljem Tallinnas ametis olles tuli end sügisel töölt vabaks võtta ja küla- rahvale reht peksma minna. Tööjärg ulatus Or- jakust kuni Vaemlani. See kestis senikaua kui sõjaajal rehepeksumasin tuleõnnetuses hävis.

Albert mõtles viivu ja lausus, et seda maarahva üht tõsisemat tööd tänapäeval külades enam ei tuntagi. 45-50 aasta jooksul on selle töö ära teinud kombainid, nõnda et inimesed ei tea rehepeksust suurt midagi.

Kolm korda kodust välja aetud

Sõnadega "sõda ei tahtnud meist mitte keegi" tuletas Albert meelde oma paremaid mehe-aastaid.

Oli juuli 1941. Teine maailmasõda käis. Suur rühm Käina, Pühalepa ja Kärkla mehi aeti kokku Kärkla sadamasse. Pandi laevale ja viidi Haapsallu eesmärgiga mobiliseerida nad Venemaaale. Laevalt maha tulnud, istusid mehed kraavikaldale maha, tegid suitsu ja pidasid nõu. Lihtne oluks põdsastesse kaduda ja minna minna. Selle mõtte laitsid kainema mõistusega mehed maha, sest pole teada, mis siis kodustega tehakse. Astuti rivvi ja võeti üles hea eesti laul, mille saatel mindi sõjakomissariaati.

Albert seekord kaugemale ei jõudnudki. Komisjonis ei tunnistanud teda kõlblikuks püssi laskma, kuna ühel silmal oli kae. Nii pääseski ta tagasi koju. Vastavale silmaoperatsioonile polnud siis võimalik minna, mida ta nüüd taga kahetseb, kuna ei näe üldse enam lugeda. Temasuguse vaimuerksa mehe jaoks on see valus kaotus.

Kui oli käes viimane saksa võimu aasta, sai Albert jälle mobilisatsioonikäsu. Sellest silma-kae ei päästnud. Albertile aeti võõras munder selga. Kui teised läksid sellega Tšehhimaale õppustele, siis tema saadeti vahipataljoni ja Maardusse juudilaagrit valvama. Rinne tuli järjest lähemale ja nõnda toodi juudid Tallinna ning pandi laeva, millest Albert maha jäi. Tema sõit läks teise laevaga Kuramaale, kus sattus lahingumõllu.

Alberti jaoks lõppes sõda Tšehhimaal, kus kõik ülemused olid jalga lasknud ja igaüks võis ise otsustada kuhupoole sammud seab. Kõige raskem oh söögiga, leiba ei olnud kuskilt saada. Kolm eesti poissi, kellest vaid Albert tõnkas saksa keelt, võtsid nõuks koju tulla. See oli väga keeruline ettevõtmine. Ometi jõudsid nad Poolamaale ja sealt Pihkvasse, kust tuldi lõpuks rongiga Eestisse. Toompealt saadi mingi dokument, mis tunnistas selle ettenäitaja inimeseks. Paberiga pääses laevale, selle kapten oli Albertile tuttav mees Hermann

Põllu. Heltermaalt läks Albert jalgsi Orjakusse, kuhu jõudis 1945. aasta 19. juuli koidikul. Kodune koer ei tunnistanud teda omaks ja pistis valjusti haukuma. Küll aga tundis varahommi-kuvalguses oma poja ära ema. See oli elu üks rõõmsamaid kohtumisi.

Kuu aega kulus kosumiseks. Seejärel jätkusid talutööd kodus. 1945. aasta hilissügisel sai Albert väga omapärase kutse: ilmuda Käina vallamajja ja võtta kaasa kolme päeva leivakott. Seal võttis teda vastu miilitsavolinik, kes juhatas Alberti ühte tühja ruumi ja pani ta sinna luku taha. See oli enam kui hämmastav – elus juba mõndagi näinud, tollal 32-aastase mehe pani selline teguviis järele mõtlema. Juba enne oli Orjakust teadmata põhjusel külmale maale saadetud Jaan Kärner ja Villem Kuuse. "Ju nüüd on minul sama saatuse käes ja mingi kaebus esitatud. Aga milline?" ei suutnud ta seal luku taga vastust leida.

Järgmisel päeval viidi Albert Haapsallu ja suleti üksikusse vangikongi. Seal sai ta kohe omakohut tunda: vangivalvur puistas kaasas olnud leivakoti tühjaks, viskas selle Albertile tagasi ja sulges kongiukse. Edasi viidi ta Patarei vanglasse, kus algasid ülekuulamised. Talle esitati selliseid süüdistusi, mis ajasid huumorimeelse hiidlase esialgu naerma. Ülekuulamised aga jätkusid aina karmimate toonidega. Juba oli teiste käest teada: kes absurdseid süüdistusi omaks ei võta, seda hakatakse peksma ja piinama.

Järjekordsel ülekuulamisel märkas ta, millised riistad olid kõrvalseisva mehe ees laual. Albert otsustas, et ennast ta peksta ei lase, ja andis süüdistustele allkirja. Järgnes sõjaväelise tribunali istung, kus talle määrati kümme aastat vangilaagrit. Oh talv 1946, kui algas sõit Siberisse.

"Mina ei ole hiljem julgeolekuarhiivis uurimas käinud, mille eest ja mis alusel mulle karistus määrati, ega tea seda tänase päevani. Aga kui Krasnojarskis hakati 1956. aasta talvel mehi vabastama, olin mina esimeste hulgas," meenutab Albert oma elu raskemaid aastaid.

Kui ta koju jõudis, võeti ta lahkelt vastu ja pakuti tööd, kuhu aga soovib – kas MTJ-i või kolhoosi. "Ma olin Siberis rohkem ehituse peal ja tegin sepatööd. Otsustasin koju jääda ja hakkasin kolhoosis rauda taguma."

Elu on küllalt ka rõõmu pakkunud

Nende kolme kodust vägisi väljaviimise kõrval on Albert enda sõnul elus küllalt ka rõõmu tundnud. Paljuski on see seotud teiste inimeste ees esinemisega. Algas see juba Kassari koolis näitemängu tehes, kui mängiti lõbusat lugu "Kuidas seitse rätseppa Türgi sõtta läksid". "Mina olin seal ninamees. See oli üks naljatükk, mis sai suure menu osaliseks. Käisime sellega veel Käinas ja mujal esinemas."

Näitemängu tegemine jätkus haridusseltsis ja hiljemgi veel. Albert on ka üksinda laval estraadipaladega üles astunud. Küllap mõnelgi on meeles tema Kopa-Papa lood, kuidas too jalgrattaga Ristna otsast mere sõitis. Enne sõda on Albert laulnud Kassari Haridusseltsi kooris ja pärast Siberist tulekut Käina segakooris ning Edgar Pärnsalu käe all "Sõpruse" kolhoosi meeskooris. Korduvalt on ta olnud nende hulgas, kelle hääl kõlanud Tallinnas suure laulukaare all.

Töörõõmudest on Albertil palju pajatada. Üks näide.

Kord toodi tema juurde sepapaja ette noor sälg. Tooja kaebas: hobune on nii peru, et ei saa kuidagi talle raudu alla. Albert pani sälu

vastavasse latrisse ja rabelemist küll asjaga oli, aga noorhobu sai rautatud.

Naistega on aga Albertil enda sõnul ikka ikaldusi olnud. Seepärast pole ta abielus olnud ja pole ka järeltulijaid. Samas osutab ta elukaaslasemale Ksenjale, kes talle vanaduspäevil seltsiliseks.

Kui Albert pensionile jäi, oli asi ikka nukker küll. Pikale elueale vaatamata oli tal tööaastaid vähe ja pension seega pisike. Aga Eesti riik tunnustas teda ja Siberis oldud aastad arvestati kolme eest. Nüüd on raha küll saadud, aga mure rohkem selle parast, kuidas poest toit ära tuua.

Albert on kogu oma elu seltskonnainimene olnud ja ikka pajatanud lugusid, mis teistelgi näo naeruseks teinud. Ka oma sünnipäevi on ta pidanud *Vetsi Tallis* või mujal teiste keskel. Nüüd kui 90 käes, arvab ta, et ei hakka sellepärast restorani tellima. "Mul pudel viina kodus, ju saab sellega hakkama."

Õnnitleme Sind, Albert, suure juubeli puhul ja soovime jätkuvat huumorimeelt ning rahulikku päevi edaspidisekski! Sa oled üks vahva taat!

Endel Saar

KASSARI MEES AIDA KALJU ...

Külades kohtab ikka inimesi, keda teatakse eelkõige kohanime järgi. Kui küsida näiteks naabri kodanikunime, jääb mõni vanem külaelanik vahel kimpu ega oska seda öeldagi. On isegi lausutud: kirjuta kohanime järgi, kõik teavad teda nagunii selle järgi.

Päris Kassarimaa südames Kassari külas elab mees, keda kutsutakse kodukandis Aida Kaljuks. Nimi on kodusaare inimeste hulgas hästi suupärane, tuttav ja omane. Tema kodanikunimi on Kalju Kask ja selle nimega on vormistatud kõik dokumendid, mis Aida Kalju elu ja tööd kajastavad. 75 aasta jooksul on tegemisi olnud omajagu - just niipalju eluaastaid sai Kaljul sel sügisel täis.

Tänane kirjatükk pole mõeldud hilinenud juubelijutuna, vaid on lugu kohtumisest ühe asjaliku ja muheda mehega.

Persoonilugude hulgas on see siinkirjutajal

seitsmes kokkusaamine Kassarimaa inimestega. Neist kolm on (ühe puhul oli) oma juurte poolest põlised kassarilased:

Aida Kalju, Mänsi Albert ja Naba Kaspar.

...tunneb oma saare ajalugu

Ega me Kaljuga kuigipalju Kassari ajaloost rääkinud, sest küsijal polnud seda eesmärki. Kalju jutust oli kuulda mitmeid tõeteri, mille põhjal võib kinnitada: see mees teab hästi oma kodukandi ajalugu kohalike inimeste kaudu. Vahel käivad tehnikumide või kõrgkoolides õppivad noored pärimas ühte-teist möödunud aegadest oma kursuse- või diplomitöö tarvis. Aida Kalju on see mees, kelle juurde tasub niisuguse jutuga minna.

Oma kodukoha tutvustamiseks ütleb Kalju, et XIX sajandi teisel poolel, 1860-ndail aastail oli selles paigas, kus ta elab, Kassari mõisa magasiat. Seal hoiti viljaseemet külarahva

jaoks. Siit tulebki kohanimi Aida. Veel mõisa aegu, 1911. aastal, ehitati magasiait ümber moonakate elumajaks. Tolleaegne Kassari küla mees, Kalju isa Rudolf Kask teenis madrusena tulelaeval "Hiiumadal". Need hiidlased, kes meremehed olid, on ikka pisut jõukamal järjel elanud kui teised. See käis ka Rudolf Kase kohta. Kui hakati mõisamaid laiali jagama, os- tis Ruudi asunikukoha ja koos sellega moonaka- te maja ühe poole, mis saigi Aida talu nime. Maja teisel poolel asutati koorejaam, mille ju- hatajaks pandi Ruudi. Külarahva toodud piim aeti läbi koorelahutaja, koor viidi Emmaste võitõöstusse. Koorejaam oli Aidalt kuni kol- hoosiajani, siis viidi see samas lähedal asuvas- se karjakööki. Kase-pere sai maja tervenisti endale. Kui esimene Kassari küla kolhoos teh- ti, pandi Rudolf Kask selle esimeheks.

Aidalt, Kase-pere kodus, kasvasid üles Ruu- di ja tema kaasa Anna lapsed Kalju ja Hilja. Viimane läks pärast põhihariduse omandamist Tallinna õppima ja on tänase päevani linnaini- mene. Aidalt sündisid ja kasvasid üles Kalju ja Klarissa lapsed Raivo ja Rita, kes Aidalt lah- kunud ja endale kodud loonud. Aida õuest on kalmuaeda kantud Ruudi ja Anna. Nii hoiab nüüd Aidalt kodusoojust Kalju koos oma naise- ga.

Veel mõni kild Kassari ajalooost Kalju mälu- le tuginedes.

1940. aastal, kui Hiiumaale Vene sõjaväe baa- sid tehti, saadeti ka Kassarisse rannavalve ni- me all sõjaväelasi. 1941. aasta sügisel, mil sakslased olid terve Eestimaa vallutanud ja valmistasid Saaremaal ette dessanti Hiiumaale tulekuks, võeti ka Kassari mõis tule alla. Es- malt hakkasid sakslased Saaremaalt kahuritega tulistama, peagi olid kohal ka Saksa lennukid koos soomlastega. Nagu Kalju vanemate ini- meste jutu järgi teab, olnud kohapeal saksa luuraja, kes juhtis raadio teel pommitamist. Kassari said tol ajal paljud majad kannatada. Aidalt purunesid kõik aknad, laudakatus lendas pealt, vana kuuri seinas võib veel praegugi pommikildude auke näha. Hobune küll pihta ei saanud, kuid seisis hirmu tõttu hulk aega maja taga küljega tugevasti vastu seina. Sõda Kassa- ris lõppes siis, kui sakslased juba Hiiumaal olid ja pidasid Kärstna mäe all viimase lahingu venelastega.

1944. aasta sügisel, kui punaväed taas Hiiuma- maal olid, loodi Kassarisse piirivalvekordon. See paiknes Kassaris neli aastat kuni 1948. aasta sügiseni, mil kordon viidi üle Vaemlasse ja jäi sinna pikemaks ajaks.

Kui Kassari Haridusseltsis, mille liige on ka Kalju Kask, vahel mõni ajalooa seotud vaid- lus tekib ja täpset vastust ei teata, soovitatakse: "Mine küsi Aida Kalju käest."

... on saanud Kassari koolist kaks lõputun- nistust

Kalju on koolis käinud kolme võimu ajal. Kas- sari kooli esimestes klassides käis ta esimese Eesti Vabariigi ajal. Siis oli seal 4-klassiline algkool. Selle õppeasutuse tunnistuse sai ta 1941. aasta kevadel, kui Eestis oli vene aeg. Saksa võimu ajal, kui Kassaris elas palju lapsi, tehti sinna 6-klassiline kool. Kalju läks uuesti kooli, lõpetas kuus klassi ja sai teise lõputun- nistuse.

1946. aasta kevadel loodi Käina vallas Lõu- na-Hiiumaa Kaluriühistu. Koduse talutöö kõr- valt oli meri teda ammu enda poole tõmma- nud. 17-aastase noorukina astus ta kaluriühis- tusse ja hakkas koos kodukandi vanemate meeste Rudolf Kirsi ja Kirill Vakuga ühe paat- konnana Kassari sadamast Soela väinas kalal käima. Kevadeti oli põhiline haugi- ja sügiseti siiapüük.

Kahe aasta pärast ootas Kaljut ees sõjaväk- ke minek. 1948. aasta sügisel mobiliseeriti ta koos teiste Hiiumaa poistega, keda oli kokku 60, mitte Venemaale rividrilli tegema, vaid kuueks kuuks Ahtme vabriku tehasekooli õppi- ma. Sealt saadeti edasi käsukorras Ahtme soo- juselektrijaama ehitusele, mida nimetati sel ajal sõjajärgseks ülesehitustööks. Ahtmes oli ka sakslaste vangilaager ja tööd tehti koos van- gidega. Nelja aasta pärast tööteenistus lõppes ja Kalju sai tagasi koju, kus vahepeal olid talu- dest kolhoosid saanud. Kes veel neid aegu mä- letab, see teab, kuidas just 1952. aastal algas kolhoosides suur üleriigiline kampaania maa- parandustööde tegemiseks ja uudismaade üles- harimiseks. Esimesena võeti käsile endised ta- lumeeste soised heinamaad. Kassari meestel olid sellised heinamaad just Tedrikopli ja Un- dama küla taga vastu Suuremõisat. Veel täna- päevani kutsuvad vanemad inimesed seda pai- ka Kassari sooks.

Kalju kui noor tugev mees saadeti sinna maamõõtjale appi, nagu ta ise nüüd ütleb, linti hoidma ja sihte sisse raiuma. Üks väheseid maamõõtjaid oli sel ajal Hiiumaal Linda Pao-mets Nõmmekülalt, kellel tuli tollal peaaegu kogu Hiiumaal käia enne maaparandustöid vajalikke mõõtmisi tegemas. Aasta pärast said maamõõtmised valmis ja Kalju asus tööle Kassari otsas alles loodud Hiiumaa kalakombinaadi punktis. Viimane oli sel ajal uus arenev ettevõtte, kuhu oli vaja mitmesuguste erialadega inimesi. Kalju suunati Tallinna autokooli, kust tuli kolme kuu pärast tagasi juhilubadega. Peamine töö tema jaoks kalakombinaadi autojuhina oli palgivedu ehituste tarvis Märjakaasikust mitmele poole saeveskitesse.

... oma sõna ei murra

Kassaris arenesid asjad vahepeal omasoodu. Kui paljud teised kolhoosid sel ajal virelesid, siis Kassarimaal oli ühismajand, mille etteotsa valitud kodukandi sõnaka majandusmehe Arvid Kääramehe juhtimisel hakkasid asjad edeneda. Kääramees kutsus Aida Kalju kolhoosi autojuhiks. See oli kahe Kassarimaa mehe nii kindel omavaheline leping, et Kalju tuli 1954. aasta kevadel kolhoosi autojuhiks ja... jäi sellele ametile truuks 34 aastaks — kuni 1988. aasta lõpuni, mil ta õigusega pensionile sai. Esimehele antud sõna ei murdnud ta kunagi. Just sellise ausa ja kohusetundliku mehena on Kassari rahvas Aida Kaljut läbi aegade tundnud. Veel üheks tema iseloomu omaduseks on kindlameelselt ja otse välja öelda, kui midagi viltu on. Nurga taga sosistamist või seljataga näpuga näitamist pole ta elu sees sallinud.

Töötajamehe elu polnud sel ajal sugugi kerge. Kui tänapäeval ei ole autokoorma mahalaadimine ilma tõstuki abita mõeldav, siis viiekuuekümnendail aastail tuli selleks palju käsitööd teha, millest ka autojuht ei saanud kõrvale jääda. Kui Kalju kolhoosis tööd alustas, sai ta oma kätte vana GAZ auto, 1955. aastal aga uue pordemasina GAZ-51. Nõukogude Liidus elati tollal veel täielikult sõjahirmu all ja kõik, mida valmistati, tehti kindla eesmärgiga, kuidas neid sõjatingimustes kasutada — nii autosid, laevu kui muid masinaid. Uued veoautod GAZ-51 olid kõik sõjaväe arvel. Kuna nende pordesid ei saanud maha lasta, tuli kõik asjad auto peale ja maha laadida ainult tagu-

mise luugi kaudu. Hiljem sai Kalju oma töomasinaks GAZ-52. Kui auto tööaeg oli n-ö täis sõidetud, müüis kolhoos selle Kaljule. “Mis ma sellega ikka nii väga teen: suvel olen heinakõtsi ja talvel puukoorma koju toonud.”

Kalju on kogu elu olnud maailmaasjadest huvitatud ja lõõnud igal pool käed külge, kus tema abi tarvis. Nõnda oli ta enda sõnul terve kolhoosiaja Kassaris tuletõrjesalga ülem ja astus oma kollektiivi huvide eest välja, olgu siis tuletõrjevõistlustel või mujal. Kassari vaimuse ja kodutunde juurde on ikka kuulunud kõikide asjade isetegemine. Nooremana tegi Kalju kaasa rahvamaja näiteringis ju kaasa rahvamaja näiteringis (“mina olin väiksemates osades”) ja nüüdki astub ta vahel asjaosalisena sisse haridusseltsi uksest.

Töökust on Kaskede peres alati hinnatud. Kalju isast oli eespool juttu ja samasugune oli ka ema. Kassaris mäletatakse veel aegu, kui kolhoosisööklal polnud. Siis tegid kolm töökat naist — Aida Anna, Lepa Anna ja Langi Anna suviti töötajameeste toitlustamiseks *supiühingu*. Aida pere lapsed Raivo ja Rita täitsid suvel Kassaris postiljoni kohuseid. Ritale hakkas see niivõrd meeldima, et ta läks sidekooli. Pärast selle lõpetamist sai temast sidejaoskonna juhataja, esialgu Kassaris. Sellest ajast kui see suleti, on Rita Jõesaar olnud aastaid Käinas sideülem. Raivost on saanud elektriliinide seadja. Järgmist põlvkonda on Kaljul ja Klarissal viis lapselast, kes sel sügisel veel kõik kooliõpilaseas. Nüüd lõpetas Priit Jõesaar Suuremõisa Tehnikumi rannakaluri ja rahvusvahelise klassi laevajuhi kutsetunnistusega. Oma esimesed kalameheoskused sai Priit vanaisalt, kes kogu oma elu jooksul merest värske toidulauale toonud ja on veel praegugi “kolme võrgu mees”.

... pole talumehe kombeid maha jätnud

Kaljul on hing haige (“tervisel pole veel viiga”), et meie oma Eesti riik on lasknud maaelu nässu minna. Kolhoosiajal künti iga maariba üles ja külvati heinaseeme sisse, nüüd on põlud ohakaid täis ja umbrohtunud. Piima ega head lihalooma ei taha maainimese käest enam keegi osta. Välismaalt tuuakse sisse kondijahuga tehtud vorsti, millega ostjad rahul ei ole. Nagu Kassaris ikka, kasvatab Kaljugi õunapuid. Tänavu oli jälle hea õuna-aasta ja temalgi talvevarud hoiule pandud. Turgu õunte jaoks

pole. "Hiiu õun oli hinnas viiekümnendail, kui Kärldas asus sõjaväepolk," meenutab ta Kassari õunakasvatavate panimaid aastaid.

Vaatamata maaelu üldisele minnalaskmisele, pole Kalju peres talumehe kombeid ja tööd unustatud. Omal ajal oli Kassaris Hiiumaa parim piimakari, kuid nüüd on nende külas lehm vaid kolmes peres. Üks neist on Aida koht, kust omakandi-inimesed toidulauale piima saavad. Lisaks lehmale on laudas kümme lammas, kelle pidamiseks ka PRIA-lt toetust saadud. Suvel on lambad oma talu rannakarjamaal.

"Lambaid oleks Kassaris palju rohkem vaja, sest rannad, mida suvitajad väga hindavad, metsistuvad järjest," on Kalju mures oma saare looduse pärast.

Ausa ja sirgjoonelise töömehena pole Kalju kunagi sallinud ülekohtu. Nüüd sai ta seda aga omal nahal tunda nagu mitmed teisedki. Kalju oli Kassaris esimeste hulgas, kes sai õigusjärglasena tagasi maa koos metsa ja puudega. Aida akna alt käib läbi maantee. Nüüd tulid teedemehed ning võtsid nende õuest ja üle tee eras-

tatud maalt puud maha ja viisid minema. Ta ei mõista tänaseni, kuidas riigiasutus eramaa suhtes sellist ülekohtu võib teha. Kui teeäärset nähtavust oli vaja parandada, võtnuks Kalju ise need puud maha, mis lapsepõlvest peale tema silme all kasvanud. Ebamugav on maainimesele ka see, kui enam ei teata, kes su naaber on. Maa müümine välismaalastele on põlistes Kassari inimestes seda tunnet tekitanud.

Kaljule teevad muret põuased suved. Sügisel peenramaad kaevates tuli labidasügavusest vastu tuhkuiv muld. Mis maast nii küll saab? Ka sügis on kogu aeg kuiv olnud. Oktoobri lõpus ülekäinud külmalaine tõi Kassarisegi paarisentimeetrise lumekihi, kuid see kadus ruttu. Meri on endiselt kõrge, samuti õhurõhk, mis vanarahva tarkuse järgi viitavad sellele, et külma ega suuremat sadu niipea oodata ei ole. Ja sügistorme pole tänavu samuti olnud. Kuidas see maainimese elu mõjutab, seda tunneb igaüks ise, arvab Aida Kalju.

Endel Saar

JAANITULEST NII JA NAA.

Sel aastal said Kassari ja Käina valla elanikud nautida jaanituld ühest äärmusest teise e kommertsist rahvaliku külajaantuleni. Eks igaühel ole Hiiumaa jaanitule kohta, mis toimus Kassari kiigeplatsis, oma arvamus.

Kirjutama aga ajendas mind tegelikult hoopis Kassari seltsimajas toimunud jaanituli, mida korraldasime esmakordselt Käina valla toel, kuna esitasime projektitaotluse. Korraldajana tahan öelda, et üritasime järgida eesti rahvalike külajaanitulede traditsiooni, kus oleks pillimängu, ühislaulmist ja rahvalikke mängu.

Seltsimaja õu sai spetsiaalselt selleks õhtuks veidike uue näo, mõlemale poole teed panime jaaniõhtu sümbolina kased, mida aitasid meil üles panna seltsimajja juhuslikult kaema tulnud mulgid. Ei nad pidanud paljaks postide jaoks sobivat pinnast leida ja need maasse taguda. Kuid ega siis saa mandirahva lahkust ka kuritarvitada, olid ju neil omad plaanid.

Suured tänud Kaspar Leivat'ile, kes lahkelt laenas jaanitule korraldamiseks 6 pinki oma koduõuest, et inimesed saaksid mõnusalt selga toetada, juttu puhuda ning pillimängu kuulata. Jaanituli on ju selline eriline koht, kus inimestel on võimalus kokku saada, vestelda ning teistega kohtuda.

Suure rahvahulga ootuses sai pinke laenatud veel Hiiumaa Muuseumist, aitäh Teile. Vähemasti oli pinkide hulk piisav ning keegi ei pidanud püstiseismisega oma jalgu vaevama. Muidugi - ega siis jaaniõhtule istuma ei tulda, vaid ikka lustima ja kaasa lööma.

Paljaks ei pidanud toetada jaaniõhtut puhveti kohaletoomisega OÜ Niitliinid, kes seadsid puhveti üles suure ja iidse vahtra alla. Nii sai hoolitsetud, et külarahvas sai suure jooksmise ja trallimise peale suupistet peale hammustada. Suured tänud Teile OÜ Niitliinid.

Jaaniõhtul jõudis meile ka võidutuli, mis

leidis koha lipumasti all, ootamaks jaanitule algust. Ettevalmistus jõudis lõpule kella 17 aegu.

Siinkohal tahaks eriti tänada kogu meeskonda, kes aitasid ette valmistada jaaniõhtu korraldamist – Saima Kõrv, Tuuli Rahumägi, Kaja Tuisk, Maarja Orle, Vello ja Marje Vann, Jaana Eisen, Madis Mikk, Indrek Ratas. Ikka meestele omaselt tuli viimastel jaanilõike valmis seada, mis sest, et ühele oli see esimene kord, aga üks vanasõnagi ütleb „ükskord on ikka esimene kord“.

Jaaniõhtu alguseks oli nüüdseks kõik valmis.

Jaaniõhtu ametlikuks alguseks kell 21.00 võttis sõna Linda Tikk ning jaanilõkke süütamise ülesande sai Vello Vann. Lõke kogus hoogu laulu saatel „Mu isamaa armas“. Eestlastele on omane teada lauludest refrääni ja paremal juhul esimest salmi. Ühislaulmise nautimiseks oli koostatud rahvalikest lauludest laulikud.

Mis jaanituli on ilma rahvalike mängudeta. Esimeseks mänguks sai valitud kergemat laadi sportlik „saapaviskamine“ (saapapaar oli omavahel kinni seotud). Visked läksid nõnna hoogu, et lähemalolevad autod said hoopis sihtmärgiks. Mängu hoogustumisel hakkasid juba nupukamad osalejad valima saapa viskamise tehnikat.

Traditsiooni kohaselt tuli ka vägikaika vedu mehepoegade vahel ära teha. Nii said jõudu proovida nii naised, mehed kui ka meie nooremad mehepojad, keda oli küll kahjuks ainult 2

aga selle eest andsid nad kõige vapustavama mänguelamuse kogu seltskonnale.

Jaaniõhtu on ikka olnud õnne otsimise õõ ja seda õnne otsisid ja ootasid jaaniõhtule tulnud nooremad osalejad. Tuli veeretada suurt pehmet täringut õues 3 korda ning siis loeti punktid kokku ja nii selguski kellel on täna kõige suurem õnn. Ega me seda nüüd avalikustama just ei hakka, eks igal jaaniõhtul pea säilima ka salapära.

Veidi suurematele ja julgematele pakkusime „karkudel“ kõndimist, on ju kargud juba vana-aja laste väljamõeldis ja kiiruse peale distantsi läbimine põlnud just kõige kergem ülesanne. Pealegi oli juba õues päris hämaravõitu. Aga üks harjutamine tee meistriks, üks nad harjuta järgmiseks jaanituleks rohkem.

Muidugi kõige suuremat elevust pakkus südaõõ aegu alanud kõievõistlus, no ei saa ju mette kudagi enne ää lõpeta seda jaaniõhtat. Eks oli juba kallatud ka vägijooki ning moodustus 5 erinevat võistkonda, eks omavahel jõudu katsumas olid. Võistkonnad moodustati 300kg suurusena, kogu võistkonna kehakaal ei tohtinud ületada 300 kg. Nii said osaleda igas kehakaalus osalejad. Kõievõistlus kestis oma tunni või veidi rohkem, kes see enam seda mäleta aga hääled said igatahes väga ära karjutud.

Kokkuvõtteks tahaks kiita ja tänada kõiki osalejaid, kes võtsid vaevaks veeta õhtu koos meiega ning vapraid pillimehi ja naisi. Suured tänud abilistele suurematele ja väiksematele.

Heli Tuisk

PÜHAPÄEVAKOOLIDE LAULULAAGRIST

28-29. nov. toimus Palade koolis Hiiumaa pühapäevakoolide ühine laululaager, mille eestvedajaks oli Timo Lige. Ta oli kirjutanud 12 laulu loomise ja Noa laeva teemadel. Sügise jooksul õppisid pühapäevakooli rühmad neid eraldi. Enne laagrit toimus esimene suur kokkusaamine Kassari seltsimajas ja peaproov 28. novembri õhtul laagris. Laulud hakkasid lastele kohe meeldima ja nad laulsid suure innuga. Laupäeval toimus lindistamine. Uuel aastal on võimalik neid kuulata Kuressaare Pe-

reraadiost koos vastavasisulistele Piiblilauludega. Timol on plaanis veel neli 12 lauluga tsükli ja kui kõik õnnestub, ilmub see ka CD plaadil.

Kassari lastest võtsid laagrist osa Annika ja Kaisa Kääramees, Kadi ja Kerli Nurs, Janet ja Janika Pink, Rauno Üksik ja Madis Tammeleht. Lastele meeldis laager väga ja nad jäid pikisilmi uusi laule ootama.

Ruth Vaim

ARENGUKAVAST

Selleks korra on arengukava valmis. Saanud heakskiidu vallavalitsuses, ootab ta heakskiitu selle aasta viimaselt volikogult.

Täname kõiki, kes tegid ettepanekuid ja täiendusi. Tegevuskava sai selline:

1. TEGEVUSKAVA

AEG	TEGEVUS, INVEST. OBJEKT	VALDKOND	SUMMA	VASTUTAJA	ALLIKAD
2003-2006	Rahvamaja renoveerimine	turism haridus sport ja vaba aeg infrastr	1 200 000.-	Kassari Haridusselts	Projektipõhine SAPARD – KOV
2004	Orjaku küla kiigeplats	turism sport ja vaba aeg	50 000.-	Orjaku külanem	Projektipõhine, vabatahtlik töö
2004	Esiküla ratsaväljakute valgustus ja tarvikud	turism sport ja vaba aeg infrastr	150 000.-	MTÜ Kassari Ratsamatkad	Projektipõhine
2004	Orjaku loodusraja teeninduskompleksi uuringud ja projekteerimine	turism	40 000.-	Käina vald MTÜ Orjaku Loodussõprade Selts Kaitsealade valitseja	Projektipõhine
2004	Kassari Golfiväljaku eel- ja tasuvusuuring	turism	100 000.-	Käina vald + maaomanikud	Projektipõhine
2004	Veehaare, kanalisatsioon-uuringud ja projekteerimine	infrastruktuur	100 000.-	Käina vald	Projekti-põhine Käina vald
2004-2005	Sääretirbi ja Piibunina puhkemajanduse korraldamine	Turism keskkonnakaitse sport ja vaba aeg infrastruktuur	350 000.-	Käina vald, maaomanikud, Kaitseala valitseja	Projekti-põhine
2004-2006	Lautrikohtade taastamine – Mustarahu Ligeva suu	turism kalandus infrastruktuur	160 000.-	Kohalikud kalurid, Kaitseala valitseja	Projektipõhine Struktuurfondid
2004-2006	Teede tolmuvaaks muutmine	turism infrastruktuur	4 000 000.-	Käina vald	Projektipõhine Valla eelarve kaasfinantseering struktuurfondid
2004-2006	Orjaku sadama lõpuni väljaehitamine	turism infrastruktuur	6 200 000.-	Käina vald	Valla eelarve Struktuurfondid
2004-2005	Ratsamaneez	turism sport ja vaba aeg	1 500 000.-	MTÜ Kassari Ratsamatkad	Projektipõhine
2005	Koolitus – ettavalmistamine “Leader” programmiga liitumiseks	haridus	100 000.-	Kassari Haridusselts	Projektipõhine Struktuur-fondid
2005	Moosiköök – projekteerimine	turism põllumajandus	120 000.-	Kassari Haridusselts	Projektipõhine

2005	<u>Orjaku loodusraja teeninduskompleksi väljaehitamine</u>	<u>Turism Keskkond</u>	500 000.-	Käina vald MTÜ Orjaku Loodussõprade Selts	Projektipõhine Struktuurfondid, Käina vald, MTÜ, Kaitseala valitseja
2005	Spordiväljaku ehitamine Mõisa	turism sport ja vaba aeg	300 000.-	Kassari Haridusselts, Käina vald	Projektipõhine
2005	Golfiväljaku projekteerimine ja planeeringud	turism sport ja vaba aeg	250 000.-	Käina vald	Projektipõhine
20052 007	Veehaarde ja kanalisatsiooni väljaehitus Tuletõrje veevõtuhoidla	infrastruktuur	1700 000.-	Käina vald	Projektipõhine ISPA
2006	Kultuurimälestiste inventariseerimine	turism kultuur	100 000.-	Muinsuskaitse amet	Projektipõhine
2006	Spordiväljaku ehitamine rahvamaja juurde	turism sport ja vaba aeg	300 000.-	Kassari Haridusselts Kassari Ratsamatkad	Projektipõhine
2006	Mõisa Veski restaureerimine	turism keskkonnakaitse infrastruktuur	1000 000.-	K. Vahe-omanik, Muinsuskaitseamet	Muinsuskaitse- amet
2006	Vaatlustorn Ristitee talu matkarajale	Turism sport ja vaba aeg infrastruktuur	50 000.-	Ristitee talu	Projektipõhine
2006	Vaatlustorn-külastuskeskus Sääre tirbile	Turism keskkonnakaitse	1500 000.-	O. Jõpiselg-omanik	Projektipõhine Struktuurfondid
2006	Moosiköögi ehitus	turism haridus põllumajandus infrastruktuur	550 000.-	Kassari Haridusselts	Projektipõhine Struktuur-fondid
2006	Golfiväljaku väljaehitamine	turism sport ja vaba aeg	10 000 000.-	Maaomanikud	Erakapital

2. ARENGUKAVA JÄLGIMINE ja KORRIGEERIMINE

Arengukava täitmist jälgivad Kassari saare elanikud ja külavanemad. Arengukava täiendatakse ja korrigeeritakse vastavalt vajadusele, kuid mitte harvemini kui iga kolme aasta tagant. Seda tehakse rahvakoosolekul, mille kutsuvad kokku külavanemad.

Arengukava on saadaval Kassari Raamatukogus ja Käina vallamajas.
Palju tänu, koos oleme suure töö ära teinud!

Arengukava koostajate nimel Merike Niimann

KASSARI RAHVALE

Olles tutvunud kahe rootsikeelse saare - Gotlandi ja Ålandi - elu-oluga, leidsin ma kinnitust vajadusele lähtuda viiest põhitõest.

Parajasti on Gotland (Õja maakonna järgi eesti keeles Ojamaa) ja Åland (tõlkes Jõemaa, soome keeles Ahvenanmaa) halduskorralduselt vastandid. Esimene käib alla, teine areneb.

Mõlemad kirjutised on valminud Kassarile, kui võimalikule Eesti jõukaimale vallale mõeldes. Mõlemad kirjutised on mult tellitud, mõlemad kirjutised liikusid @-posti teel ja paljundatuina, mõlemad täitsid oma ülesande - teatavasti mõistis üks suur rühmitus ELiidu puudusi ja teatavasti ei piirdu lepe enam üldsõnalisusega, vaid võimalikud on ka asjalikud ettevõtmised.

Aarne Maripuu

Kärdlas, 2003. aasta talvekuu 12. õhtul

VÕIMALUS, MIS JUHTUB ÜKS KORD TUHANDE AASTA JOOKSUL

On viis põhitõde, mida eirates ei saa rahvast juhtida. Need on :

1. kuus ühiskonnakorda, nende läbimise seaduspärasused;
2. inimese sünnipärased ja omandatud tarbed, nende järjekord;
3. loomulik majandus;
4. majandussisene suunitlemine;
5. mitmeastmeline omavalitsus.

Ühtegi neist ei saa mõista ülejäänuid mõistmata. Neid ei saa õppida lugedes ja kuulates, vaid ainult ühel viisil - kehalist tööd tehes eeldusel, et mõistus võimaldab harituks saada. Haritus tähendab viie põhitõe mõistmist. Tegelikult jääb meil viie põhitõe mõistjaid järjest vähemaks, sest harituse aluseks ei peeta enam kehalist tööd ja mõistust, vaid ainult koolipinkides kogutud tagumikaastaid. On üsna tavaline, et 15-17 tagumikaastat kogunu on harimatum, kui enne ilmasõda 6 aastat koolis käinu. Kui elus oli veel neid, kes käisid koolis enne kaht ilmasõda, siis oli ka haritud inimesi 3 aastat koolis käinute hulgas.

Näiteks NLiit eiras viit põhitõde ja oli määratud kaduma. Euroopa Liit eirab viit põhitõde ja on määratud kaduma. Mõlemad jõuavad seejuures kohutavalt palju halba rahvastele teha. Eriti õnnatud on need rahvad, kes peavad kaks õudust läbi tegema.

Viiest põhitõdest lähtumine näitab, et ELiiduga saab ühineda alles siis, kui temas tunnistatakse viit põhitõde. Küsimusi, kas temaga liituda või mitte liituda, seega vastuseid JAH ja EI, ei saa üldse olla. Vale on ka määrata liitumise aegu - 2004, 2008 jne. Lahend saab olla ainult üks - Euroopa Liiduga on võimalik liituda alles pärast seda, kui ta tunnistab viit põhitõde. Harimatud inimesed ei tule selle peale ja rahvaküsitlus sügiskuu 14.päeval on sündsusetu - praegusest ELiidust saadav hõlptulu 150-250 inimesele Eestis ei ole põhjus rahvaküsitluse korraldamiseks. Kõigile teistele on ELiit ülimalt kahjulik ja et nõukoguliku harimatuse tõttu ei saa väga paljud sellest aru, ei ole õiguslus küsitluse korraldamiseks.

Käesolevas kirjutises ei saa lahata põhitõdesid, kuid viiendast põhitõdest kui kõige lihtsamast võiks mõni lause olla. Eestis on ainuedukas seitsmeastmeline omavalitsus - inimene, perekond, talu, küla, vald, maakond, riik, kusjuures kõige tähtsam on esimene, iga järgmine aste teeb ainult seda, mida eelmised ei saa, ei oska, ei taha teha. Iga aste peab olema järgmises esindatud võrdselt - vanaemad, -isad, lapsed, isa ja ema peavad olema perekonnas esindatud võrdselt. Täpselt samuti peab iga perekond talus, talu külas, küla vallas, vald maakonnas, maakond riigis, riik liidus olema esindatud võrdselt. Ei ole olemas osavanemat, osalast, . Seega targutamine osavallast on harimatuse ülim näide. Meil on halduskorraldus pööratud pea peale - ta on üheastmeline - kõige tähtsam on

riik ja tema on ainuvõimalik. Tulemused on kohutavad - areng on välistatud ja Eesti võib osutada sõjas olevaks iga riigiga, kui mõne teise riigi kodanikule ei meeldi mõne kolmanda riigi kodanik (näiteks Iraagis või Põhja-Koreas). Piisab vaid Eesti ühe ametniku lollusest ja Eesti on sõjas! Kes ei usu, tuletagu meelde hiljuti Vilniuses toimunut. Harimatuse tipuks on targutamine Eesti geopoliitilisest asendist. Kui peetakse kinni viiest põhitõest, on Eesti geopoliitiline asend suurepärane.

Ei Eesti ega Euroopa Liit tunnista mitmeastmelist omavalitsust. Näiteks Hiiumaa on selletõttu kaotanud miljardeid kroone ja kaotab edasi. Hiiumaa on aga Eesti ainuke maakond, teised on 2-3 kaudu kokku pandud - Eestis on maakondi suurusjärgus 40. Meie ilmastikus ja looduses on loomulik 15 valda maakonnas ehk 600 Eestis. Üle 60 aasta viie põhitõe eiramist on valdade teket takistanud ja olevaid valdu hävitanud. Näiteks Hiiumaal on parajasti 12 selgete tunnustega valda ja kõik on väga viletsas olukorras. Valdu ei pea juhtima riiklikud ühendused, seda võivad teha ka rahvalikud ühendused ja isiklikud ühendused - vabariikluse aluseks on rahvaliku, isikliku ja riikliku osa olemasolu. Siin ei ole ruumi alevike, alevite ja linnade selgitamiseks.

Arengu tunnuseks on inimeste, perekondade, talude, külade, valdade, maakondade, riikide arvu suurenemine. Näiteks ammu peaks olema Setu riik. Nii NLiit kui ka ELiit ja Eesti Vabariik eitavad Setu riiki ehk eitavad arengut. Meil on isegi minister, kes peab Eestit üheks vallaks. Ilmselt on tegemist inimkonna ajaloo kõige harimatuma ministriga!

Aga nüüd ühest võimalusest tuhande aasta jooksul. Kui Eestis, Lätis ja Valgevenes tekkisid rahvarinded ning Leedus, Poolas ja Ukrainas liikumised, siis nendega ei liitunud inimesed, kes valdavad viit põhitõde - nii rahvarinded kui ka liikumised eirasid viit põhitõde ja nende ummik oli vältimatu. Kuue riigi kohta oli ka üks erand - Raplamaa mees Tenno Teets (1931-2003) uskus rahvarindesse, kuid oli sunnitud peagi kõrvale astuma. Kui vaadata iibe arvjoonist, siis eestlasi võiks praegu olla 250000 võrra rohkem kui aastatel 1987-1988 oleks aluseks võetud viis põhitõde. Esimest korda jäeti arenguvõimalus kasutamata ja nii on olnud 16 aastat!

Inimene suudab juht olla 25 aastat, selle ajaga kaotab ta võime tegelikkust mõista. Hea näide on Jozip Broz (Tito), keda surmahirm Stalini ees (1937) sundis valima õigeid inimesi olulistesse ametitesse. Aastaks 1962 oli Jozip Broz end ammendanud ja tema esimeseks rängaks veaks oli viit põhitõde tundva Edvard Kardelji (1910-1979) ümberpaigutamine sobivalt ametikohalt sobimatule ametikohale. Sõjaväe eesotsas olev Ranković (Mito) ja julgeoleku eesotsas olev Stefanović püüdsid Lõunaslaaviat päästa (1966) ehk Tito juhtimisest kõrvale tõrjuda. Rahvas ei saanud neist aru - rahvas omistab tarkade nõunike omadused juhile ega pea iial tarku nõunikke juhtideks. Lõunaslaavia sattus 30-40 aastat kestvasse kaosesse.

Hea näide on ka Konstantin Päts, kes 1905.aastal oli juht, aga 25 aastat hiljem ei saanud enam aru, mis on eestlastele kasulik või kahjulik. Mitte see ei ole oluline, et ta 1907.aastal elas Staliniga ühes toas ja teenis NLiitu - ka sellises ametis on võimalik oma rahvale kasulik olla ja isegi rohkem, kui sellise ametita. Oleks vaid mõistust!

Hea näide on Konrad Adenauer, kes tegi Saksa Föderatiivse Vabariigi 72-aastasena, seega ei saa me tema 25 aastat jälgida, kuid teame, et ta leidis Ludwig Erhardi.

Nüüd aga tuletagem meelde viimaseid valimisi. Keskerakond võis riigikogus saada 55-60 kohta, kui oleks omaks võtnud viis põhitõde. Seda ei toimunud ja Keskerakond asus ERSP, Isamaaliidu, Mõõdukate eeskujul hääbumise teele. Teist korda loobuti hiilgavast võimalusest!

Ka Rahvaliit võis saada 55-60 kohta riigikogus, kuid eiras viit põhitõde veelgi rängemalt (haridus ei ole iial töötegemisest eespool ja hariduse jaoks ei tohi iial laenata), kuid 25-30 kohta võis siiski saada. Juhtus aga nii, et Rahvaliitu esindav riigivanem hakkas rahvast suunama. Euroopa Liitu! Sellega teatas ta, et Eesti iseseisvust ei maksa temaga siduda. Nii on alati olnud, on ja jääb. Mis antakse andeks komsomolikomitee instruktori tasemel plikuskale, seda ei anta andeks aastates mehele. Rahvaliit kaotas veelgi pooled kohad ja tuleks ümber nimetada. Mis teha - Saaremaa on ikka silma paistnud viktor kingisseppade ja neeme ruuside väljalaskega. Saatuse pilkena kuulus Rahvarindes pettunud Tenno Teets (1931-2003) Rahvaliitu.

Et Keskerakond piirdub aruteluga JAH või EI Euroopa Liidule viitab kolmandat korda viie põhitõde

eramisele. Aga Eesti rahvas saab säilida ainult siis, kui tunnistatakse viit põhitõde ja hoitakse ära viit põhitõde eiravasse liitu astumine. Kolmandat korda on Rahvarindel-Keskerakonnal võimalus teha aastatuhande ainuõige otsus, hilinemisega küll, sest 16 aastat (25-st) on tühja tuult tallatud ja 2003 on juba järgmises tuhandes, aga kõigi EKP-st tekkinud seltskondade võhiklus võimaldab kolmanda katse. 70 sajandikku rahvast ei soovinud 1940.aastal NLiitu ega soovi ka ELiitu. Et EKP-st tekkinud seltskondades on vastupidi - 70 sajandikku soovib NLiitu või ELiitu, näitab vaid vastuolu rahvaga - moodustas EKP (150 liiget) 1940.aastal väikese osa rahvast ja 64 aastaga pole ta ka mitmeks jagunedes ning kogu võimutäiuses saanud märkimisväärseks osaks rahvast. Selleks saadakse alles siis, kui tunnistatakse viit põhitõde. Eksimine kaks korda, samuti teiste seltskondade suhtumine peaksid suunama Keskerakonda tunnustama viit põhitõde, asuma rahva poolele ja ära hoidma sellise õuduse nagu seda on Euroopa Liit. 16 aasta jooksul loovutatud 250000 eestlase mälestus lausa kohustab seda tegema!

Aarne Maripuu

Kärdlas, 2003.aasta jaanikuu 17. õhtul

ÜHISKONDLIKUST LEPPEST

(ÕIGEMINI SELLE EELNÕUDEST, VIIMANE SÜGISKUU 4.PÄEVAST)

Leppe eelnõu teatab meile vaid üht - kõige parem oleks rahvale, kui sellisel tasemel eelnõu ära jääks, sest selline eelnõu põhjustab eestlaste arvu vähenemise 250000 võrra (ja seda rahuajal) ehk sama palju kui suutsid eestlaste arvu vähendada Uljanovi Volli, Dzhughajevi Joosep ja Schicklgruberi Aadu kokku (ja eelkõige sõjaajal).

Leppe eelnõu eirab täielikult viit põhitõde:

1. kuus ühiskonnakorda, nende läbimise seaduspärasused;
2. inimese sünnipärased ja omandatud tarbed, nende järjekord;
3. loomulik majandus;
4. majandussisene suunitlemine;
5. mitmeastmeline omavalitsus.

Lepe ei saa olla midagi muud, kui viie põhitõde rakendamise lepe. Volli, Joosep ja Aadu suutsid sel-lepärast hävitada "ainult" 250000 eestlast, et iga meie kolm talve koolis käinud karjapoiss valdas viit põhitõde. Nüüd aga on tavaline, et 15-17 tagumikaastat koolipinkides kogunu tunneb Marksi Karla, Engelsi Vidriku, Volli, Joosepi ja Aadu õpetusi, kuid ei tea midagi viiest põhitõdest. Ühiskondliku leppe kasutamiskõlbmatu eelnõu kinnitab seda.

Näiteks Dzhughajevi Joosep mõistis 1947.aastal ühe relvaliigi katsetamise ajal, et kõik tema seisukohad on kõlbmatud, oma naise Nadezda Sergejevna Allilujeva tapmine 1932.aastal oli olnud viiga - mustlanna tundis suurepäraselt viit põhitõde ja nõudis mehelt nendest lähtumist. Joosep mõtles pingsalt kuni aju veresoone lõhkemiseni 1949. aastal, veresoone lõhkemisest alates ta riiki ei juhtinud ja 1953. aastal ta suri.

Viie põhitõde eiramise tõttu ammendas NLiit end kümnendi 1977-1987 keskel (1981). Tsaari-Venemaa kolmas sula 1985-1991 (esimene 1907-1917, teine 1956-1964) andis kõigile NLiidu rahvastele lootuse, et kümnendisse 1987-1997 minnakse juba viit põhitõde rakendades ja rakendamise ajaks peeti NLKP täiskogu 1987.aasta jaanikuu. NLKP juhtkond oli aga võimetu taipama viit põhitõde ehk võimetu ära hoidma NLiidu lagunemise.

NLiidu ammendumine 1981. aastal ja 1985. aastal alanud sula põhjustasid NLiidu rahvaste kiire juurdekasvu, näiteks eestlaste juurdekasv tõusis 1987. aastaks juba 500 - 1000 inimeseni kuus.

NLKP täiskogu kõlbmatud seisukohad (ühiskondlikud lepped?) 1987. aasta jaanikuus koos sellise "ühiskondliku leppega" nagu IME, millega lollitati rahvast kümnendi 1987-1997 esimesel poolel (1987-1992), põhjustasid iibe kiire languse kuni selle kadumiseni 1991. aastal ja 1993. aastaks jõuti eestlaste arvu vähenemiseni 500 - 1000 kaupa kuus ning see kestab käesoleva ajani, sest tänaseni eiratakse viit põhitõde. Selle tõttu on 16 aastaga loobunud 250000 eestlasest. Ühiskondliku leppe praegune eelnõu ei ole midagi muud, kui 1987. aastal tehtud vea kordamine.

Ühiskondliku leppe eelnõu on piinlik lugeda - selles ei ole ühtki mõistlikku lauset. Loetlen vaid mõned ränkrasked vead.

Kordagi ei ole mainitud, millist ühiskonnakorda Eestis taotletakse. Hetkel on maailmas kuus ühiskonnakorda - ürgorjus, teoorjus, omandiorjus, teabeorjus, isikuorjus, ühisorjus.

Näiteks Kuremäe kloostriks on edukas ühisorjus, kuid 80 naist moodustavad ühiskonnast väga väikese osa. Leppe eelnõu näitab, et selle koostajad ei soovi Eestile kõrgemat ühiskonnakorda kui varajane teoorjus - tähtsusetu käputäis elab külluses ja enamus rahvast vireleb kohutavas viletsuses. Eelnõu koostajaid tuleb mõista - Volli ja Joosep paiskasid Tsaari-Venemaa kaks ühiskonnakorda tagasi - varajasest omandiorjusest ürgorjusse ja 1981. aastani oli NLiit ametlikult ürgorjuslik riik (mitte ainult et välismaale ei lastud, enamusele rahvast oli ka sisemaal liikumine keelatud - 1981. aastani puudusid isikutunnistused, oli vaid majandijuhhi omavoli).

Aga me ju tahame ühineda rahvastega, kes on arenenud omandiorjuses, teabeorjuses või koguni varajasest isikuorjuses! Seega kaks kuni neli ühiskonnakorda meist ees! Inimkonna ajalugu ei tunne selliste ühinemiste õnnestumisi, tulemused on alati olnud hukatuslikud. Lepe ei tohi mingil juhul eirata ühiskonnakordi ega nende läbimise seaduspärasusi!

Juba esimeses lõigus selgub vajadus tunnistada vabariikluse põhimõtet ehk kolme osa - rahvalikku, isiklikku ja riiklikku osa. Muide, ega vabariiklus polegi varajase teoorjusega üheaegselt võimalik! Leppe eelnõu on lootusetult kõlbmatu! Lõikuskuu 9. päeval teatas üleriigilise levikuga marksistlik-leninlik ajaleht ühiskondlikust lepest kirjutades, et kolmele EKP-st tekkinud seltskonnale on vabariikluse põhimõtte täiesti tundmatu. EKP ei ole iial olnud erakond (ühisele eesmärgile erinevate pürgijate liit) ja erakonnad saavad tekkida alles arenenud omandiorjuse ajal. Varem võivad olla seltskonnad - hetkehuvides kokkuklopsitud rühmitused. Selliste rühmituste samastamine erakondadega välistab ühiskondliku leppe võimaluse üldse ja seda kinnitab ka leppe eelnõu.

Leppe eelnõul on ületamatud vastuolud ka nelja ülejäänud põhitõega. Kui juba esimese põhitõega vastuolude kirjeldamine võtab mitu palju ruumi, siis ei ole mõtet lugejaid kõigi vastuoludega koormata - järeldus saab olla vaid üks - Eestis on ülim aeg hakata lähtuma viiest põhitõest. See ongi ühiskondlik lepe. Karla, Vidriku, Volli, Joosepi, Aadu ja teiste selliste õpetuste kasutamine ei taga ühiskondlikku lepet ega ole seda iial taganud, mitte kuskil maailmas.

Pakutav lepe (eelnõust järeldades) on surmaotsus eesti rahvale - 16 aastaga (1987-2003) on loobunud 250000 eestlasest, 1987. aasta vea kordamisel, aga pakutav lepe on 1987. aasta vea kordamine, loobutakse veel 250000 eestlasest! Jääb veel 500000 tudisevat vanurit, kes ei vaja enam mingit "lepet"!

Iseenesest mõista tähendab eestlane siin eestimaalast - viit põhitõde eirava "leppe" korral kannatavad Eestimaal kõik, rahvusest sõltumata.

Rahvalike ühenduste pühaks kohuseks on lähtumine viiest põhitõest, viit põhitõde eirav "lepe" ei ole lepe. Ainult rahvalikud ühendused on üle erakondade teesklemisest ja neis on nii nais- kui meessugu võrdselt esindatud - järelikult on jõutud viie põhitõde vajaduse tajumiseni. Sellest on vaid samm viie põhitõde mõistmiseni ja siis jääb veel samm rakendamiseni!

Aarne Maripuu

Kärdlas, 2003. aasta sügiskuu 10. päeval

KASSARI EHE

On ilmselt seaduspärane, et teatud tüüpi inimesed teevad teisi reeglina tuttavaks just sama laadi inimestega. Omane on omane.

Nii viis mu vana sõber, meie hulgast lõppeval aastal lahkunud Volli Mäeumbaed mind mitu aastakümnet tagasi kokku Lepa Annaga ning nüüd Voldemar Panso toredasti kirjutatud "Naljakat inimest" taas lugedes kerkib Anna minu vaimusilma ette. Mitte üksnes raamatu-kangelasena, vaid ka kui ikka veel elava inimesena. Elamus on topelt.

Anna oli ehe. Ehe oma loomulikkuses. Kassari ehe. Ega Panso muidu just teda ei oleks tähele pannud..

Seitsmekümnendate aastate alguses ei olnud meie perel veel oma suvekodu, sestap lubas tollal Kassaris enda asutatud Hiiumaa Kodu-loomuuseumis direktori ametit pidanud Volli meid puhkuse ajaks muuseumi kontor-köögis ja telgiga maja taga viljapuude all aset võtta.

Kuna meie poisid Peeter ja Mart olid aga veel väikesed, oli nendele teadagi piima vaja. Ütles siis Volli, et võta lapsed kaasa ja läheme Anna juurde. Läksime. Anna vaatas poisid üle ja sõnas: "No nii palju piima kui so poistele ja mo kassidele vaja, mo Nuku sisse ikka mahub". Anna pidas parajasti arvutul arvul kasse, Nuku oli aga tema väikese, vist musta lehma nimi. Meie jäljerida muuseumi ja tema maja vahele sai üsna tihe.

Ent oh häda – ühel päeval oli Nuku kadunud. Anna ruttas ähmi täis mäele meie juurde: ehk saab linnamees appi otsima tulla. Muidugi sain. Otsisime ja otsisime — netu. Polnud see lage karjamaa, kus Anna oma ahelateta lehmakest toitis, oli enamasti vähese vaateväljaga võsa. Pealegi hakkas tasakesi vihma sadama. Anna langes kõhuli ühele mättale ja hüüdis: "Otsi sina. üksi edasi, mina enam ei jaksa". Leidsime Nuku lõpuks siiski üles. Rõõmu kui palju. Ju oli Nuku padrikus paremaid palasid jahtides pea kaotanud ja kodutee käest lasknud. Anna ei olnud tema peale selle pärast sügugi kuri. Paljugi mis.

Ka Anna kodu – kahju, et seda kirjandusloolist majakest enam ei ole – oli tsivilisatsioonist rikutute silmis isevärki, tegelikult aga samuti täiesti loomulik. Juhtus Anna paariks päevaks näiteks Kärklasse sõitma, pani ta luua ukse taha: kedagi ei ole kodus! Ei mingit lukku. Nagu muistegi. Tolleaegne väike plastmasskarbis "Moskvitš"-raadio aga üürgas Anna toas ühe laine peal varahommikust hilisõhtuni. Seda ei lülitanud Anna ka oma pikemate käimiste ajaks välja. "Õõseks jääb ta ju nagu nii ise vait", seletas Anna. Siis Eesti Raadio öösel tümpsu ei saatnud. Anna ja Kassari – ei ole minus nendel vahet.

Tõnu Talvar Tallinnast

EDERED 2003

Esmakordselt toimus Euroopa Laste Teatrikohtumine 1982. Aastal Belgias. Järgnevat aastail Šveitsis, Taanis, Austrias, Luksenburgis, Ungaris ning Maltal. Kohtutud on ka Iisraelis ja Eestis.

Sel suvel korraldati see imetore üritus Vahemeremaal – Horvaatias, Pažini nimelises linnas. Kohtumine oli arvult 11. Osalejateks oli 18 maa lapsed, igalt maalt 5 poissi ja 5 tüdrukut vanuses 12-15 aastat. Eestist olid Lauri Valgast, Mikk Tallinnast, Ott Saaremaalt, Kristjan Viljandist ning Richard Pärnust – ja mina olingi ainuke tüdruk, sest viimasel minutil hüppasid teised alt ära, majanduslike põh-

juste tõttu.

Ülejäänud seitsmeteistkümne riigi hulka kuulusid: Prantsusmaa, Ungari, Iirimaa, Soome, Läti, Venemaa, Inglismaa, Horvaatia, Bosnia Hertsoğoviina, Taani, Tšehhi, Austria, Saksamaa, Belgia, Iisrael, Türgi ja Malta.

Minu sõitu toetasid: Kassari Hariduselts, Käina Vallavalitsus, Kultuurkapitali Hiiumaa ekspertgrupp ja Eesti Kultuurkapital.

Kahe nädala elamis-, toitlustus- ja koolituskulusid aitas katta Euroopa Liidu Parlamendi Kultuurikomisjon.

14. juulil lendasime Tallinnast Boeingu-ga Frankfurti. Sealses, Euroopa suurimas len-

nujaamas, mis meenutas omaette linna, ootasi-me 5 tundi Žagrebis minekut. Siis poolteist tundi lendu ja veelkord uus ümberistumine, seekord Žagreb – Pula, edasi bussiga tund aega Pažini ja olimegi kohal.

Algas 2-nädalane EDERED, European Drama Encounter/ Recontres Europeennes ehk lihtsalt Euroopa Draamakohtumine, mis sisaldas tutvumis- ja filmiõhtuid, põhi- ja oskus-workshoppe, palju ekskursioone ning muidugi Aadria meres ujumist.

Põhiworkshop koosnes kahekümnest lapsest, kes olid arvuti loosimise tõttu ühte workshoppi 9-st pääsenud. Minu workshopi nimi ei olnud asjata “L.L.L.” (Life. Love. Laugh) ehk Elu. Armastus. Naer. Kõike seda saime me kahe nädala jooksul tunda.

Oskus ehk skill workshoppi ei olnus kuigi kerge saada, valik tehti iga ühe oma oskuste järgi.

Skill workshopid olid: Muusika, kostüümide disainimine, hääli, rahvatants, stsenaariumite kirjutamine, akrobaatika, maoori mängud, tantsimine, nukuteater ja modelleerimine.

Mina valisin tantsu ja sinna mul õnnestus ka saada. Tantsuõpetaja Andrea Gotvina, päritolult horvaat, oli Amsterdamis õppinud tantsupedagoog, koreograaf. Tunnid olid väga põnevad, meile õpetati salsat – temperamentset latiino tantsu, kõhu- ning showtantsu.

Vahemere riigis Horvaatias on ranniku ääres üle tuhande saare, neist asustatud ainult 67. Meie käisime suurel ja väikesel Brijuni saarel. Suurel - rahvusparkis, savannis ning väikesel ujumas. Meri oli kuum, eresinine ja väga soolane. Ka koralle ja meresiilikuid oli näha.

Olime Horvaatias turismi kõrghooajal, milleks oli juuli-august. Hinnad olid kõrged, turiste palju ja põhjamaalase jaoks õhu- kui ka veetemperatuurid kõrged.

Loodus oli seal väga-väga kaunis, on palju puutumata paiku, igalt poolt võib leida viinamarja- ja oliiviistandusi. Mägin maastik, valged kaljud, silmapiiril lumised mäetipud – see oli suur elamus.

Seal olles saime kõik osa teistest maailmadest, kohtudes ja koos olles andsime endast, mis anda oli.

Nagu ütles Maret Oomer – workshopi juht Eestist, Kooliteatrite Juhendajate Liidu esimees:

“See kohtumine on suur õppetund ja kullast kallim kogemus, mille me saime ja mida ei võta meilt keegi ära. See jääb meile elupäevade lõpuni.”

Tal oli õigus!

Epp Korv

Epp Korv ja Maja Olovicic

SOOME LASTELAAGRIS

Augusti algul (4.-7.08.) said 14 last Hiiumaalt osaleda Soomes Hanko linna lähedal rahvusvahelises kristlikus lastelaagris. Putkaste ja Kassari pühapäevakooli lapsed veetsid koos Soome lastega 4 toredat päeva sportides, piiblit uurides ja mängides. Laagri nimeks oli "Aardeotsija laager" ja vastav laul ühendas kõiki neid päevi. Eestlaste osalemiseks tegi rahataotlusprojekti Juhani Haveri Soome Sinise Risti organisatsioonist. Projekti laiemaks eesmärgiks on moodustada toimiv koostöövõrgustik Soome ja Eesti vastavate organisatsioonide vahel. Lastelaager oli üks väike osa sellest projektist. Eesti lastega oli kaasas Ingrid Purge (kasvataja, grupijuht), Marju Hadje (kasvatajatõlk) ja abiliseks veel Kristiina Nõlvak Haapsalust. Soomepoolseid kasvatajaid-õpetajaid

oli 8.

Ilmad olid ilusad ja kõik plaanitu läks korraldada. Õpetati naaberrahvale oma keelt ja tõdeti, et me polegi nii erinevad. Nii mõnigi laps leidis endale uue kirjasõbra.

Meie eest hoolitses kogu Soomes oleku aja projekti asjaajaja Pekka Korhonen. Tema organiseerimisvõimeid ja rahulikku närvi võis lausa kadestada. Viimendal päeval said Eesti lapsed kingituseks toreda päeva Helsingi lõbustusparadis.

Õhtul Tallinnasse jõudes ööbiti hotellis ja alles kuuendal päeval jõudsid väsinud, kuid rõõmsad laagrilised jälle oma armsale kodusaarele.

Marju Hadje

REIS AMEERIKASSE

Sel suvel käisime tantsurühma "Killukese" ja tantsurühma "Kevadega" USA-s, Portlandis. Läksime sinna toimuva festivalile "Lääneranniku Eesti Päevad 2003". Sõitsime sinna lennukiga. Esimese asjana tervitati meid ning jaotati peredesse. Sõitsimegi "koju", ning üsna pea jäime magama. Järgmistel päevadel harjutasime tantse ning nägime palju vaatamisväärsusi. Tegime linnaekskursiooni, käisime Vaikse Ookeani ääres, Columbia jõe orus, Mt. St. Helens vulkaani juures, loomaaias, roosi-aias, Mt. Hood lumemäe otsas ja indiaanlaste

sundasustusalal. Pärast kõike seda algasid "Lääneranniku Eesti Päevad". See toimus Mt. Hoodi lumemäe juures. Ööbisime hotellis "The Resort At The Mountain". Seal esinesime paljuning iga õhtu toimusid üritused noortele ja vanadele.

Lõpuks sõitsime tagasi Portlandi, ning järgmine päev oligi ära sõit. Keegi ei tahtnud lahkuda, kuigi ikkagi läksime.

Kati Lipp

NORRAS

Nagu juba traditsiooniks saanud, käisid ka sel aastal Hiiumaa noored Norras rahvusvahelises laagris. Eestlaste liidriks oli nüüdki Heli Tuisk, kelle poolt oli komplekteeritud ka ülejäänud grupp.

Kauaoodatud minek

23 juuli varahommikul kohtuti Tallinna lennujaamas. Otse lennu puudumise tõttu istuti kõigepealt ümber Stockholmis, siis Oslos ning viimaks jõuti Bergenisse. Lõplikku sihtkohta saabumiseks tuli 2 tundi ka katamaraaniga sõita. Sadamas nägime esmakordselt inimesi, kellele tuli järgmised 2 nädalat külg külje kõrval

elada. Tõenäoliselt just kultuurilise sarnasuse tõttu said eestlased paremini läbi norrakate ja weilslastega. Enne edasi sõitu anti meile natuke aega ka turul ringi vaatamiseks, kuid enamik suveniire osteti tagasi tulles.

Tuttavaks saamine

Esialgseks peatumispaigaks oli koolimaja Vardal. Seal magasid kõik osavõtjad suures saalis segamini. Kohale jõudes võtsid meid vastu Norrakad juba varem selgeks õpitud lauluga. Peale kohaga tutvumist mängiti mõned tutvumismängud ja söödi.

Teisel päeval moodustati ajutised grupid,

saadi omavahel tuttavaks ning mängiti mängu. Näiteks tuli paari paberi lehe ja kilekoti abil muna tervelt teise korruse aknast alla toimetada. Selle ülesandega said viiest grupist hakka-ma neli. Lahendada tuli ka mõrva müsteerium. Sama päeva õhtul tehti teatavaks needki grupid, kellega veedeti koos järgmised päevad.

Päevane rutiin.

Järgmisel hommikul tuli ärgata ühe liidri laulmise peale juba enne kaheksat, et siis koos hommikust süüa. Edasi saadeti kõik grupid päevastele tegevustele, milleks olid, nagu ikka, mägironimine, kajakkimine, draama, kõõgi-toimkond ning ranna koristamine. Ilm oli küll veidi vihmane, aga see ei takistanud veel keda-gi. Lõuna valmistasid liidrid koha peal. Kooli oli lubatud tagasi tulla alles kella viiest. Nii käis elu järgmised viis päeva ja iga grupp sai ära proovida peaaegu kõik tegevused. Õhtuse meelelahutuse pakkus grupp, kes sellel päeval oli olnud draamas.

Rahvuslikud õhtud.

Neil päevil toimusid ka rahvuslikud õhtud. Söödi vastavalt maalt pärit toite, lauldi ja mängiti. Toidu poolest kiideti eelkõige itaallasi. Kõige haaravama mänguga tulid aga välja prantslased.

Uued grupid.

Uue nädala alguses loodi ajutiselt ka uued grupid. Järgmised kolm päeva tegeleti vaid ühe alaga. Nende gruppide loomisel arvestati ka osalejate eelistustega. Eestlasi oli kõige enam monteneeringus. Neid ootas ees märke ronimine. Kaasas tuli tassida ka toitu ja riideid. Claimijad ronisid vihma tõttu sisetingimustes. Kajakkijatel aga tuli kolme päevaga, omal käel uude peatumispaika jõuda. Selleks oli saar, kus neid ja ka kõiki teisi ootas ees draama grupp, kellega oli ühinenud ka professionaalne tantsi-ja. Selle pärast oli ka enamus etteasteid tantsu-lised. Veel mõeldi välja laul, lääneriikidele võõra, välikäimla tutvustamiseks. Kui see tehtud, mahutati sinna 18 inimest.

Sama elu, uued tingimused.

Kui kõik olid saarele jõudnud pöörduti tagasi varasematesse gruppidesse ning kõik läks edasi nagu varem. Siin tuli aga magada telki-des ja pesta sai ennast vaid külma jõe veega, sest merevesi sisaldas selleks liigselt soola.

Siiski oli saarel ka üks maja. Seal valmistati toitu ja magasid liidrid. Vihmastel õhtudel istuti toas, mängiti kitarri ning lauldi. Üldiselt eelis-tati siiski lõkke ümber istumist. Tulel sai küp-setada ka päeval ise püütud ja puhastatud kala. Tegevustest asendus siin ranna koristamine märke ronimisega.

Enne minekut.

Eelviimasel päeval mindi kõik koos saarel oleva mäe tippu. Sel hommikul oli maja juures eriti palju veinikärbest suursi sääski, nii, et kõigil oli hea meel sealt ära saada. Liiguti üsna aeglaselt ja kõik teadsid, et varsti ootab ees koju-sõit.

Teepeal söödi ja käidi ka ujumas. Vesi mä-gijärves oli muidugi väga külm. Kui lõpuks mäe tippu jõuti tehti ühis- ja grupifotosid. Ime-tillukesena paistis sinna ka laagriplats. Mõne arvates võis eemal näha isegi Ameerikat.

Olümpiamängud.

Nagu ka kahel varasemal aastal korraldati seegi kord viimasel päeval freak olümpia mängu. Iga grupp pidi nüüd ennast tõestama. Oluliseks peeti ka kambavaimu. Kujundati omale lipp ja mõeldi välja tunnuslaul ning nimi.

Mängude avamine toimus öösel. Iga grupp tutvustas end ning siis süüdati olümpiatuli ja lauldi hümn.

Võistlused mõtlesid välja ja valmistasid ette liidrid. Meid ootas ees mudas roomamine, takistuste ületamine, tule üle jõe viimine, freakboll, ja moeetendus. Otsustavaks sai kiirus ja meeskonna töö. Võitjaks tulid Trollid.

Lahkumine.

Ärasõit oli raske. Jäeti hüvasti saarele jäävate liidritega ning lahkuti kõigepealt paadi siis bussiga. Igas peatuses jäi kaasa tulevaid norrakaid järjest vähemaks. Paanikat tekitas rahakoti ära kaotanud poiss. Ähvardati isegi kõigi pagasid läbi otsida, aga viimaks leidis poiss rahakoti siiski oma pagasist. Suure kiirustamisega jäi ühte peatusse maha Eesti liidri pagas koos passiga. Temal tuli meile järgmisel päeval järgi sõita. Rutuga jäeti lennujaamas hüvasti weislustega ning jälle ootas eestlasi ees kolm lendu. Hiiumaale jõuti järgmise päeva hommikul.

Mariliis Rebane

SUVETURG

Meil oli seal üpris tore müüa. Hommikul 10.00 kuni kella 14.00 olime seal tööl. Inimesi käis seal normaalselt ostmas. Meil oli müüa mett, puust asju, lõnga ja paar raamatut ning mõni suvemüts ka. Meie arvates läks mett kõige paremini. Kuid oli ka hetki kus õieti midagi

ei ostetud.

Mõned inimesed isegi soovisid, et me tooksime müügile kollast, punast, rohelist lõnga, suitsukala.

Kati ja Maarja

TEATED

Jõulujumalateenistused

Jõululaupäeval, 24. dets. kell 16.00 Kassari kabelis

kell 15.00 Ühtri palvelas

kell 10.30 Mäeltse palvelas

Jõulu esimesel pühal, 25. dets. kell 10.30 Kassari kabelis

Vana-aasta viimase päeva jumalateenistused toimuvad:

kell 16.00 Kassari kabelis

kell 10.30 Mäeltse palvelas

Uue aasta esimese päeva jumalateenistus toimub Mäeltse palvelas algusega kell 10.30.

Kolmekuningapäeval, 6. jaanuaril on jumalateenistus kell 15.00 Ühtri palvelas.

Kassari Pühapäevakooli laste jõulukontsert toimub 24. detsembril kell 11.00 seltsimajas.

Reedel, 23. jaanuaril 2004 kell 16.00 toimub Kassari Rahvamajas **infopäev "Meie osa kodanikuühiskonnas"**, kus tutvustatakse Eesti kodanikuühiskonna eetikakoodeksit ja ühiskondlikku lepet. Kõigest sellest tuleb rääkima Ühiskondliku Leppe Sihtasutuse juhataja Agu Laius. Võimalik küsida, vaielda, arutada ...

Üritust toetab Balti-Ameerika partnerlusprogramm

Laupäeval, 24. jaanuaril kell 11.00 toimub Käina Kaunite Kunstide Kooli väikeses saalis Käina **valla mittetulundusühenduste ümarlaud**, mida juhatab Agu Laius.

Ümarlaua eesmärk: valla mittetulundusühenduste valla eelarvest õiglase rahastamise aluste väljatöötamine.

Välja andnud Kassari Haridusselts

Kontakttelefon 97-222

Ilmub kaks korda aastas

Uuenäolise esikaane oleme saanud tänu Marika Elmile. Attähh!

Kokku kirjutanud Aivar Lorits